

Jana Jíchová

Vývoj středních Čech je silně ovlivněn procesem suburbanizace, již od poloviny 90. let 20. století zde dochází k nárůstu počtu obyvatel a výrazné proměně věkové struktury (Špačková, Ouředníček 2012, Špačková a kol. 2013). Jak potvrzují mapy o věkové struktuře středních Čech (mapa 2.2) a o migraci (mapa 2.3), významnou věkovou skupinou zejména v případě suburbánních oblastí je věková kategorie dětí. Jejich zastoupení se průběžně zvyšuje, což se projevuje nejen na věkové struktuře obyvatelstva, ale zároveň na poptávce po specifické sociální infrastruktuře a vybavenosti obcí službami. Zřetelně se tyto změny odrážejí v oblasti školství a volného času, specificky pak v poptávce po volných místech ve školských zařízeních dosažitelných z dynamicky rostoucích suburbánních obcí. Po roce 2000 byla pozornost výzkumníků věnována zejména mateřským školám a jejich často nedostatečným kapacitám, jelikož do suburbí směřovaly zejména rodiny s malými dětmi či děti plánující. S postupem času je potřeba zaměřit pozornost i na základní školy, kam se silné ročníky v posledních letech přesunují. Předložená specializovaná mapa navazuje na dřívější práce zaměřené na žáky a kapacity základních škol, zejména na mapu Puldové a Ouředníčka (2011), která zachycuje vývoj školských kapacit a počtu dětí mezi lety 1997 a 2007. Tématu kapacit školských zařízení na území Středočeského kraje se věnovala i diplomová práce Martiny Šornové (2013), suburbánnímu zázemí Prahy a kapacitám školských zařízení se věnovala v bakalářské práci Kristýna Benáčková (2011). Na území Česka zkoumala rozmístění základních škol od druhé poloviny 20. století Kučerová (2008).

Hlavním cílem specializované mapy je znázornění vývoje kapacit základních škol a nárůstu počtu dětí v období 2007–2017 a zároveň důraz na diferenciaci rozmístění základních škol i odlišný tlak na jejich kapacity v různých částech středních Čech. Mapa je cíleně konstruována tak, aby umožnila porovnání se stavem v roce 2007 a vývojem počtu dětí od roku 1997, což znázorňuje mapa Puldové a Ouředníčka (2011). Detail obcí byl rovněž volen z důvodu zachování integrity celé mapové série. Původně zvažovaná úroveň školských obvodů nebyla nakonec využita zejména vzhledem k časté nemožnosti přiřazení obcí ke školským obvodům v rámci středních Čech (obce neměly stanovenou vyhláškou ani smluvně, do které školy spádují děti žijící na jejich území). V mapě je kartogramem zobrazen nárůst počtu dětí ve věku 6–14 let v letech 2007–2017. Diagramem je znázorněna kapacita základních škol a barvou počet dětí ve věku 6–14 let na 100 míst v základních školách v roce 2017. U obcí bez základní školy či pouze s prvním stupněm základní školy je znázorněn počet dětí ve věku 6–14 let v roce 2017. V mapě je zohledněna typologie obcí Středočeského kraje (viz mapa 1.4). Data za školy pocházejí ze statistik Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, sbírána jsou pomocí ročních výkazů, které vyplňují jednotlivé školy. Data o věkové struktuře pocházejí z databáze demografických údajů za obce 1971–2017 z Českého statistického úřadu.

Nárůst počtu dětí ve věku 6–14 let mezi lety 2007 a 2017 je ve středních Čechách výrazně polarizován. Lze vidět podobné rozložení jako v případě vývoje mezi lety 1997 a 2007 (Puldová, Ouředníček 2011), ovšem nárůst počtu dětí je zřetelný nejen v nejbližším zázemí Prahy. Ačkoliv je zřejmá základní tendence, klesající index vývoje počtu dětí směrem od Prahy k okrajům Středočeského kraje, což potvrzuje trendy populačního vývoje suburbánního zázemí Prahy, lze nalézt i výjimky. Tabulka 2.6 ukazuje 15 obcí, které vykázaly nejvyšší nárůst počtu dětí ve věku 6–14 let ve sledovaném období, a 15 obcí, které vykázaly naopak nárůst nejnižší. Obce s nejvyšším nárůstem dětí leží především v suburbánním zázemí Prahy, zejména v okrese Praha-východ, ale náleží mezi ně i obce vzdálenější od Prahy či dokonce až na okraji Středočeského kraje, např. Jevíněves, Dolní Zimoř (okres Mělník), Skvrňov (okr. Kolín) či Bílichov (okr. Kladno). Jedná se ovšem primárně o obce s celkově nižším počtem dětí, které snadněji ovlivní výkyvy v počtu narozených dětí. V případě obcí s nejnižšími nárůsty zcela

převažují venkovské obce s populační ztrátou či stagnací, jedinou výjimkou je Vlkov pod Oškobrhem patřící mezi venkovské obce s populačním ziskem, obce nacházející se zejména v okrajových částech Středočeského kraje.

index vývoje*	obec	typ obce	index vývoje*	obec	typ obce
1940,00	Herink	suburbánní	0,00	Bludov	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
1628,57	Nupaky	suburbánní	0,00	Čejkovice	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
1300,00	Jeviněves	venkovská obec s populačním ziskem	14,29	Soběšín	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
1085,71	Svémyslice	suburbánní	25,00	Javorník	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
1000,00	Skvrňov	suburbánní	33,33	Borovnice	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
800,00	Těchařovice	venkovská obec s populačním ziskem	33,33	Šebestěnice	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
700,00	Dolní Ziměř	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací	33,33	Kamberk	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
642,86	Trnová	suburbánní	37,50	Drahenice	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
580,00	Lichoceves	suburbánní	40,00	Hlubyně	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
575,00	Bílíchov	venkovská obec s populačním ziskem	42,00	Boreč	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
573,08	Nová Ves	suburbánní	44,44	Vlkov pod Oškobrhem	venkovská obec s populačním ziskem
554,22	Chýně	suburbánní	46,67	Třebonín	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
539,71	Bašť	suburbánní	47,06	Mnichovice	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
533,33	Újezdec	venkovská obec s populačním ziskem	50,00	Libochovičky	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
500,00	Výžerky	venkovská obec s populačním ziskem	50,00	Ujkovice	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací

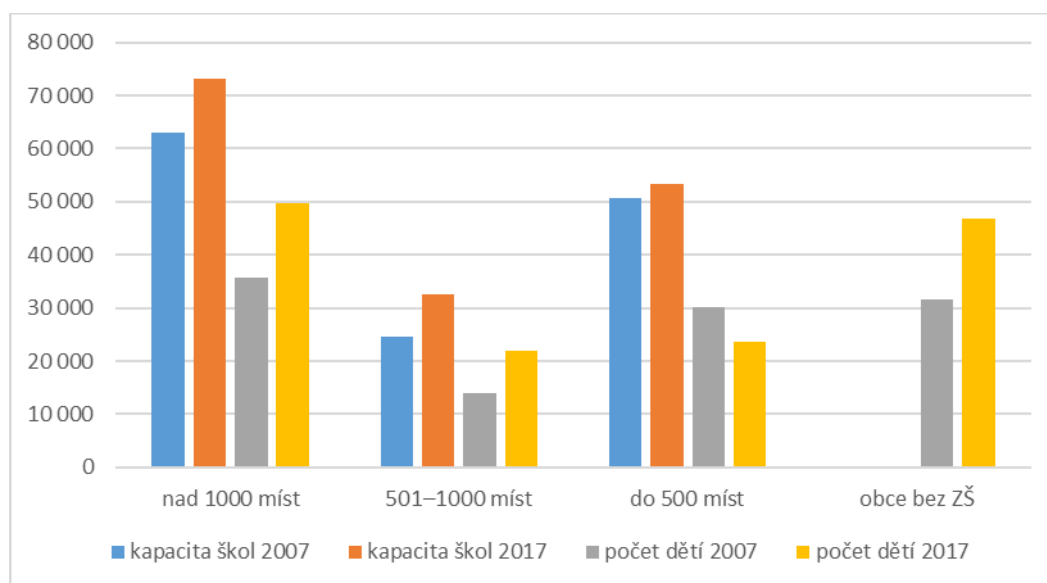
Tabulka 2.6: Extrémy nárůstu, resp. poklesu počtu dětí ve věku 6–14 let ve středních Čechách mezi lety 2007–2017.

Zdroj dat: ČSÚ (2018), MŠMT (2018), Ouředníček, Nemeškal (2019).

Poznámka: *Index vývoje znázorňuje index vývoje počtu dětí ve věku 6–14 let v letech 2000–2017, rok 2007 = 100 %.

Puldová a Ouředníček (2011) dokládají, že řada obcí v bezprostředním zázemí Prahy se v roce 2007 potýkala s vysokou poptávkou po školských zařízeních, kterou nebyla schopna uspokojit. Jednalo se ale zejména o mateřské školy, v případě základních škol byla situace výrazně příznivější, ovšem autoři upozorňovali na budoucí přechod populačních kohort právě na základní stupeň (Puldová, Ouředníček 2011). Pokud se podíváme na změnu rozmístění a kapacit základních škol mezi roky 2007 a 2017 (bez Prahy), je zřetelný významný nárůst kapacit ve všech velikostních kategoriích škol, nejvíce v případě kategorie 501–1000 míst ve škole (nárůst 1,3x), v případě kategorie více než 1000 míst pak 1,2x (nejvíce v obcích Líbeznice 2,3x, Jesenice 2,2x či Milovice 2,0x). K poklesu kapacity škol došlo pouze ve 20 obcích, z nichž ale polovina zůstala na více než 90 % své původní kapacity. Nejcitelněji poklesl počet kapacit v obci Louňovice pod Blaníkem (téměř na pětinu původního počtu) a v obci Skalsko (na méně než polovinu původního stavu). Zároveň mezi roky 2007 a 2017 vzniklo 22 nových škol poskytujících

téměř 4000 nových míst. Většina z nich byla postavena v suburbánním typu obcí, největší v Unhošti (kapacita 790 míst) a v Hovorčovicích (389 míst).

Obrázek 2.9: Vývoj počtu dětí a kapacit škol v obcích podle celkové kapacity škol v obci v roce 2007 a 2017.

Zdroj dat: ČSÚ (2018), MŠMT (2018).

Mapa ukazuje, které obce se v roce 2017 potýkaly s nedostatečnou kapacitou škol vzhledem k počtu trvale hlášených dětí a které naopak kapacitu nevyužily. Obecně lze říci, že obce s kapacitami vyššími než 1000 míst v základních školách se s problémy nedostatečné kapacity nepotýkají, výjimkou jsou dvě obce suburbánního typu, Jesenice (109 dětí na 100 míst) a Králův Dvůr (103 dětí na 100 míst). V dalších dvou obcích je kapacita naplněná z více než 90 % (Milovice, Čelákovice), u většiny ale převažuje do 70 dětí trvale hlášených v obci na 100 míst v základních školách. Jedná se zejména o okresní města či středně velká města regionálního významu. V kategorii mezi 501 a 1000 míst ve školách rovněž nalezneme pouze pár obcí, kde je počet trvale hlášených dětí vyšší než kapacita. Nejvýraznější problémy jsou opětovně v obcích suburbánního typu, Roztoky (120 dětí na 100 míst) a Velké Přílepy (110), těsně přesahují kapacity ještě v Hostivici a Kosmonosech (101 dětí na 100 míst). V dalších osmi obcích je kapacita naplněná z více než 80 %, jedná se o suburbánní typ obcí nacházejících se převážně v těsném zázemí Prahy (Černošice, Úvaly, Zeleneč, Klecany, Dolní Břežany, Týnec nad Sázavou, Mníšek pod Brdy a Jílové u Prahy). Naopak nízká zaplněnost škol, kde na 100 míst připadá méně než 50 dětí, nacházíme zejména u obcí, ve kterých jsou kapacity spíše těsně nad 500 míst, převažují venkovské obce populačně stagnující a ztrátové obce či suburbia. Kategorie do 500 míst ve školách je nejpočetnější a nejdiferencovanější. Dvanáct obcí (8,5 %) má kapacitu překročenou, všechny náleží k suburbánnímu typu obcí, přičemž tři z nich přesahují počet dětí 150 na 100 míst (Psáry, na 100 míst v základní škole připadá 184 dětí, Chýně, 177, a Horoměřice, 166). Další obce přesahující kapacity se nachází i v širším zázemí Prahy, zejména v okolí Kladna. Ačkoliv spadají do kategorie s nejnižšími kapacitami, až na jedinou výjimku se u obcí s překročenou kapacitou stále jedná o obce s poměrně vyššími kapacitami (počet míst v základních školách je 180 a více). Téměř 48 % obcí v této kategorii nedosahuje ani 50 dětí na 100 míst kapacity, patří sem venkovské obce s populačním růstem, venkovské obce s populační ztrátou či stagnací i suburbia. Naprostá většina z nich se nachází na okrajích Středočeského kraje.

Celkem v 744 obcích Středočeského kraje nebyla v roce 2017 zřízena základní škola a v dalších 182 obcích bylo zajištěno školní vzdělání pouze na prvním stupni. Mapa proto doplňkově znázorňuje i některé tyto obce, konkrétně ty, kde je trvale hlášeno minimálně 50 dětí ve věku 6–14 let. Zároveň obsahuje i údaj, zda se na území obce nenachází pouze první stupeň základní školy. Je zřejmé, že vyšší počty dětí v obcích bez škol nalezneme zejména v těsném i širším zázemí Prahy, ale i v zázemí okresních měst a měst regionálního významu (Kladno, Mělník, Kralupy nad Vltavou, Mladá Boleslav, Kolín, Benešov, Beroun), kam pravděpodobně do škol směřují. Některé části Středočeského kraje jsou ale hůře dostupné z hlediska kapacit základního školství a děti musí pravděpodobně dojíždět na delší vzdálenosti (např. okolí Slap).

Schopnost vyhovět poptávce po místech v základních školách se liší s ohledem na typ obce. Zatímco jádra suburbanizace a venkovské obce s populační ztrátou nebo stagnací mají kapacity využity ze zhruba 66 %, tak v suburbánních i venkovských obcích s populačním ziskem jsou kapacity překročeny (106, resp. 144 dětí připadá na 100 míst). Tento pohled pouze zobecňuje na základě typu obce, jak dokládají předchozí odstavce, situace v jednotlivých typech obcí je diferencovaná. Důležitá je poloha v rámci regionu i blízkost základních škol v okolí. Navíc počty dětí skutečně bydlících v obcích mohou být ještě vyšší, data totiž zahrnují pouze děti hlášené v místě k trvalému pobytu. Vzhledem k odhadům, že podíl nehlášených obyvatel dosahuje v suburbánních obcích až 30 % (Macešková, Ouředníček 2008), lze očekávat, že jejich skutečný počet bude vyšší. Zároveň je nezbytné si uvědomit, že některé děti dojíždějí do škol zpět do Prahy či do větších měst v okolí obce, kde bydlí, např. společně s rodiči, kteří tam jezdí do práce. Tyto počty mohou rovněž významně ovlivnit reálnou poptávku po místech v základních školách.

Literatura:

BENÁČKOVÁ, K. (2011): *Vliv procesu suburbanizace na demografický vývoj a kapacity školských zařízení v zázemí Prahy*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Praha, 53 s.

KUČEROVÁ, S. (2008): Územní rozmístění základních škol v Česku, hlavní rysy jeho proměn ve 2. polovině 20. století a jejich potenciální důsledky. *Studia Paedagogica: Škola a místo*, 13, s. 35–51.

MACEŠKOVÁ, M., OUŘEDNÍČEK, M. (2008): Dopad suburbanizace na daňové příjmy obcí. *Obec a finance*, 13, č. 1, s. 28–29.

PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Suburbanizace a školy. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Pospíšilová, L. eds.: *Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 133–134.

ŠORNOVÁ, M. (2013): *Plánování školských kapacit ve Středočeském kraji*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Praha, 93 s.

ŠPAČKOVÁ, P., JÍCHOVÁ, J., RIŠKA, M. (2013): *Proměna věkové struktury v suburbánní zóně Prahy*. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Urbánní a regionální laboratoř (URRlab) & Obec Dolní Břežany. Dostupné na atlasobyvatelstva.cz.

ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2012): *Podíl dětí ve věku 0–14 let*. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Urbánní a regionální laboratoř (URRlab) & Obec Dolní Břežany. Dostupné na atlasobyvatelstva.cz.

Zdroje dat:

ČSÚ (2018): Databáze demografických údajů 1971–2017. Český statistický úřad, Praha.

MŠMT (2018): Školní matrika. Statistika základních škol, 2005–2017. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

OUŘEDNÍČEK, M., NEMEŠKAL, J. (2018): Typologie obcí Středočeského kraje 2018. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha. Dostupné na atlasobyvatelstva.cz.